

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-73>

УДК 347.9

Риженко Н.О., Корольова О.А.

Київський національний торговельно-економічний університет

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЦИВІЛЬНУ ЮРИСДИКЦІЮ

Анотація. Із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. компетенція судів визначається через поняття «юрисдикція». У даній статті розглядається практична й теоретична важливість внесених даним законодавчим актом змін у чинний Цивільний процесуальний кодекс України. Розкрито значення цивільної юрисдикції та її класифікацію. Наука цивільного процесуального права до сьогодні не виробила єдиного підходу щодо визначення понять «юрисдикція» та «цивільна юрисдикція». Що пов'язано із предметною та суб'єктною юрисдикцією, то підкреслюється, що дані аспекти варто брати до уваги в сукупності. Територіальна юрисдикція визначена в Цивільному процесуальному кодексі України як підсудність. Інстанційна юрисдикція визначає обсяг повноважень суду кожної ланки судової системи України, а територіальна (підсудність) визначає межі повноважень між судами в межах однієї судової ланки по розгляду справ у першій інстанції.

Ключові слова: юрисдикція, цивільна юрисдикція, інстанційна юрисдикція, територіальна юрисдикція, предметна та суб'єктна юрисдикція.

Ryzhenko Nataliia, Korolova Olena

Kyiv National University of Trade and Economics

GENERAL PRINCIPLES OF CIVIL JURISDICTION

Summary. From the moment of becoming valid the law of Ukraine «On amendments to the Commercial procedural code of Ukraine, Civil procedural code of Ukraine the Code of administrative procedure of Ukraine and other legislative acts» of 3 October 2017 jurisdiction of courts courts is defined through the concept of «jurisdiction». This article considers the practical and theoretical significance of the amendments made by this legislative act to the current Civil Procedure Code of Ukraine. The significance of civil jurisdiction and its classification are revealed. To date, the science of civil procedural law has not developed a unified approach to the definition of «jurisdiction» and «civil jurisdiction». With regard to substantive and subjective jurisdiction, it is emphasized that these aspects should be taken into account together. Territorial jurisdiction is defined in the Civil Procedure Code of Ukraine as jurisdiction. The instance jurisdiction determines the scope of powers of the court of each link of the judicial system of Ukraine, and the territorial (jurisdiction) determines the limits of powers between courts within one judicial link to hear cases in the first instance. In general, the rules of territorial jurisdiction are less strict than the rules of substantive jurisdiction, as the level of the court is considered appropriate, but violations of the rules of territorial jurisdiction may create additional inconveniences, which, however, usually do not objectively affect the content of the decision. The difficulty of establishing the jurisdiction of the court at this stage of updating the judicial system of Ukraine is due to significant changes in procedural law. The process of harmonization of procedural legislation has contributed to the consolidation of a single conceptual apparatus, which has so far been used mostly at the theoretical level. Thus, at the legislative level, the jurisdiction of the courts of Ukraine is determined exclusively by the jurisdiction, which in the Civil Procedure Code of Ukraine, the Commercial Procedure Code of Ukraine and the Code of Administrative Procedure of Ukraine is divided into substantive and subjective, instance, territorial. However, the analyzed provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine demonstrate the need to further improve the rules of civil jurisdiction.

Keywords: jurisdiction, civil jurisdiction, instance jurisdiction, territorial jurisdiction, subject and subject jurisdiction.

Постановка проблеми. Проведення політичних, соціально-економічних та правових реформ в Україні передбачає й удосконалення та реформування всієї судової системи держави. Удосконалення процедури цивільного судочинства в Україні передбачає побудову такої моделі цивільного процесу, яка відповідає всім вимогам доступності правосуддя й забезпечує реалізацію права на справедливий судовий розгляд. У зв'язку з цим все це повинно забезпечити право особи на судовий захист, яке гарантоване Конституцією України та Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України). Важливого значення набувають питання дослідження цивільної юрисдикції.

Стаття 55 Конституції України проголошує право громадян на судовий захист [1]. Отже, одним із фундаментальних прав людини та грома-

дянина України є право на справедливий суд, яке передбачено міжнародними правовими актами та національним законодавством. Відтак, реалізація вказаного права має бути одним із пріоритетних напрямів діяльності державної влади. Прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 р. істотно змінює роль і значення судової практики. Суттєвих змін зазнала і глава 2 Цивільного процесуального кодексу України, що регулює питання цивільної юрисдикції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти цивільної юрисдикції в Україні були предметом наукових досліджень таких авторів, як Н.М. Бессараб, Ю.В. Білоусова,

В.І. Бобрика, С.С. Бичкової, О.О. Грабовської, К.В. Гусарова, О.В. Дем'янової, О.С. Захарової, О.О. Кармази, Н.О. Кіреєвої, В.В. Комарова, М.П. Курила, Ю.Д. Притики, Г.П. Тимченка, С.Я. Фурси, Є.О. Харитонова, М.Й. Штефана, М.М. Ясинка та інших відомих дослідників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Так, на законодавчому рівні компетенція судів України визначається виключно через юрисдикцію. Проте, проаналізовані положення ЦПК України демонструють необхідність подальшого вдосконалення норм щодо цивільної юрисдикції.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виокремлення проблемних аспектів про цивільну юрисдикцію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [1]. Питання цивільної юрисдикції викликає значний науковий інтерес, особливо в контексті визначення сфери діяльності органів судової й державної влади, меж їх юрисдикції та компетенції. Варто зазначити, що у юридичній науці розрізняють дві основні форми захисту порушених та охоронюваних законом інтересів осіб, а саме юрисдикційну та неюрисдикційну. До юрисдикційної форми захисту порушених прав та охоронюваних законом інтересів належить діяльність уповноважених державних органів щодо захисту порушених, невизнаних або оспорювальних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. У той час, як неюрисдикційна форма такого захисту пов'язана з діями осіб, які не звертаються до органів, уповноважених такої захист здійснювати [20, с. 105].

Загальновідомо, що поняття «юрисдикція» походить від латинського «jurisdiction», що означає «той, кому дозволено говорити про право». Це поняття відомо ще з часів Римської держави періоду монархії (середина VIII ст. – початок V ст. до н.е.) та було пов'язано з повноваженнями давньоримських магістратів щодо організації судового процесу, в тому числі, з визначенням правових підстав спору між сторонами. Давні римляни розрізняли особливу судову владу, якою володіли царі. Розглядаючи приватні спори та конфлікти, цар визначав, що є *ius* (*iudicare*), і виносив санкції за правопорушення. У республіканський період у Стародавньому Римі повноваженнями щодо *iudicare* були наділені магістрати та претори. Право державних судових магістратів організувати для вирішення кожного окремого спору судовий розгляд присяжних суддів, які вирішували справу по суті, отримало назву юрисдикції (*iurisdictio*) [21, с. 59]. Незважаючи на таку тривалу історію формування цієї фундаментальної правової категорії, яка використовувалась в міжнародних документах, зокрема, Загальної декларації прав людини 1948 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. та ін., в юридичній науці це поняття є досить дискусійним.

У сучасній юридичній науці існують різні тлумачення поняття юрисдикції. У довідковій юридичній літературі юрисдикція розуміється,

як правило, як повноваження державних органів щодо вирішення правових питань [16, с. 240]. У академічному тлумачному словнику української мови вказано, що «юрисдикція» – це, поперше, право чинити суд, розглядати і вирішувати правові питання; по-друге, сфера, на яку поширюється таке право [22, с. 615].

Слід зазначити, що правові норми щодо юрисдикції містяться у низці галузей права, зокрема, міжнародному, конституційному, адміністративному, кримінальному, цивільному процесуальному праві тощо, відтак сам інститут юрисдикції є міжгалузевим. На сьогодні у науковій літературі висловлюються різні думки щодо розмежування судової юрисдикції, крім того, наявна судова практика свідчить про неоднакове застосування судами норм процесуального права. У зв'язку з цим, як слушно зазначає український дослідник С.Ф. Демченко, що це все, в свою чергу, призводить до суттєвого збільшення тривалості розгляду справи, невинновданого затягування судового вирішення спору, що має негативні наслідки і для позивача (фізичної чи юридичної особи), і для держави, оскільки призводить до непродуктивних державних витрат, втрати авторитету суду та свідчить про неефективність судового захисту в Україні [19, с. 24].

Дослідження питань судової юрисдикції пов'язане, в першу чергу, зі становленням та розвитком науки цивільного процесуального права. Наука цивільного процесуального права до сьогодні не виробила єдиного підходу щодо визначення понять «юрисдикція» та «цивільна юрисдикція». На думку української дослідниці Н.М. Бессараб, дані категорії співвідносяться як ціле та частина, а цивільна юрисдикція – це юрисдикція судів стосовно цивільних справ [17, с. 424]. Варто зазначити, що на сьогодні Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» остаточно припинив уживання терміна «підвідомчість» [6] для визначення компетенції судів України.

Український вчений В.О. Кучер зазначає, що поняття юрисдикції потрібно розглядати в широкому розумінні, оскільки судовий захист є основною, але не єдиною формою захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, державних і суспільних інтересів [25, с. 211].

У свою чергу М.М. Ясинка у підручнику з цивільного процесу використовує термін «юрисдикція», визначаючи сферу відання (компетенцію) судових органів [24, с. 189]. Проте, варто зазначити, що в юридичній науці дане питання є дискусійним і така точка зору була актуальною до жовтня 2017 р. (до внесення змін до ЦПК України (зокрема, зміни глави 2 ЦПК України щодо цивільної юрисдикції), Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України).

У законодавстві України використовуються поняття «юрисдикція» та «цивільна юрисдикція». У Конституції України термін «юрисдикція» вживається саме для визначення повноважень і предмета діяльності судів загальної юрисдикції

та Конституційного Суду України (ч. 2 ст. 125, ч. 1 ст. 147) [1]. Про юрисдикцію йдеться і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402–VIII, проте сутність видів судової юрисдикції у зазначеному нормативно-правовому акті не розкривається [8].

Питанням цивільної юрисдикції присвячено главу 2 ЦПК України, що називається «Цивільна юрисдикція», але самого визначення поняття «цивільна юрисдикція» в зазначеному нормативно-правовому акті не міститься [5].

Відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» 01 березня 2013 р. № 3 «цивільна юрисдикція – це визначена законом сукупність повноважень судів щодо розгляду цивільних справ, віднесених до їх компетенції (стаття 15 ЦПК). Підсудність визначає коло цивільних справ у спорах, вирішення яких належить до повноважень конкретного суду першої інстанції (статті 108–114 ЦПК)» [10]. Відтак дане положення зазначеної постанови є застарілим та не відповідає нормам глави 2 ЦПК України.

ЦПК України [5], ГПК України [3] та КАС України [4] виокремлюють такі види юрисдикції: предметна та суб'єктна; інстанційна та територіальна. За допомогою першого виду юрисдикції (предметна та суб'єктна), яка саме врегульована у параграфі 1 глави 2 розділу 1 усіх трьох кодексів, визначається розмежування компетенції між цивільними, господарськими та адміністративними судами.

Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є право особи на розгляд справи судом, встановленим законом [2]. Така можливість забезпечується, зокрема, положеннями процесуального законодавства щодо юрисдикції. Європейський суд з прав людини у п. 24 рішення у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» наголосив на тому, що фраза «встановленого законом» поширюється як на правову основу самого існування «суду», так і на дотримання судом норм, які регулюють його діяльність. Термін «судом, встановленим законом» передбачає всю організаційну структуру судів, включно з питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів [13].

Розмежування юрисдикційних повноважень між судами підпорядковано гарантіям права кожної людини на ефективний судовий захист (п. 3.2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 9 вересня 2010 р. № 19-рп/20104) [14]. Обов'язок перевіряти дотримання особою правил юрисдикції покладений на суд першої інстанції [15, с. 178].

Як і попередня редакція, чинна редакція ЦПК України не містить визначення поняття юрисдикції, відсутнє визначення і видів юрисдикцій.

Суб'єктний критерій визначення юрисдикції, незважаючи на його наявність у ЦПК України, залишається до кінця не розкритим. Це, на думку вчених, дає підстави говорити про його допоміжний характер поруч із предметним. ЦПК України надає право «кожній особі» звертатись до суду щодо захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних

інтересів. А у випадках, установлених законом, до суду можуть звертатися органи й особи, яким законом надано право звертатись до суду в інтересах інших осіб, або в державних чи суспільних інтересах [27, с. 72].

Проблеми розмежування предметної юрисдикцій в Україні зумовлені неузгодженістю критеріїв його здійснення [18, с. 51]. Велика Палата Верховного Суду у постанові від 21 березня 2018 р. у справі № 536/233/16-ц зауважила: «Реалізуючи дискрецію при визначенні предметної юрисдикції справ, суди повинні виходити з суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин справи» [11].

Викликає інтерес справа № 127/16433/17, у якій Велика Палата Верховного Суду зауважила: «Під час визначення предметної юрисдикції справ суди повинні врахувати «...» і мету пред'явлення позову. Предметом спору в цій справі є скасування рішення органу місцевого самоврядування про передачу земельної ділянки в постійне користування виконавчому органу міської ради для проектування на ній кладовища тому, що таке рішення, на думку позивачів, прийняте з порушенням екологічних умов, вимог водного та земельного законодавства, всупереч санітарним правилам і нормам, оскільки земельна ділянка, відведена під кладовище, розташована біля річки Південний Буг та слугує джерелом централізованого водопостачання на території Вінницької області, що може завдати негативних наслідків для мешканців територіальної громади» [12].

Відповідно до ч. 1 ст. 19 ЦПК України, суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами [5].

Отже, предметна та суб'єктна юрисдикції у ЦПК України окремо не розглядаються, а визначаються відповідно до норм, поміщених в єдиний параграф.

Стаття 20 ЦПК України містить норму, де вказано, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій [27, с. 72]. Способи визначення юрисдикції окремих категорій справ наочно демонструються в постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» від 01 березня 2013 р. № 3 [10].

Цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими ЦПК України, у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загальне або спрощене); 3) окремого провадження. У контексті предметної та суб'єктної

юрисдикції наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику не відомо. Оцінка розміру грошової суми, яка підлягає стягненню, як незначної покладається на заявника і перевіряється судом, відповідно до вимог, передбачених ст. 162 ЦПК України. Інакше суд відмовляє у видачі судового наказу (ст. 166 ЦПК України) [5].

Новелою ЦПК України, ГПК України та КАС України є поділ позовного провадження на загальне і спрощене.

У свою чергу спрощене позовне провадження призначене для розгляду:

- 1) малозначних справ;
- 2) справ, що виникають з трудових відносин;
- 3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд;
- 4) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [5].

Отже, справи розглядаються за правилами загального позовного провадження, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні.

Умови, за яких суд має право розглядати вимоги про стягнення грошових сум у наказному провадженні, а справи – у загальному або спрощеному позовному провадженні, визначаються ЦПК України.

Частина 6 ст. 19 ЦПК України розкриває положення, які справи є малозначними [5]. У юридичній науковій літературі зазначається, що визначення «малозначних справ» лише вказує на ту категорію справ, які мають розглядатися в спрощеному позовному провадженні. А спрощене провадження це лише процедура розгляду, а не категорія справ, які б мали розглядатися тим чи іншим судом [23, с. 200]. Подібної точки зору дотримується і український вчений О.В. Циркуленко, зокрема дослідник зазначає, що «спрощене позовне провадження, передбачене ЦПК України, є спеціальним порядком, процедурою розгляду спорів із незначною сумою в межах загального позовного провадження» [26, с. 83].

Відповідно до ч. 7 ст. 19 ЦПК України, окреме провадження призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав [5].

Більш ґрунтовно до вирішення проблем оскарження і виконання рішень зазначених органів підійшов законодавець у чинній редакції ЦПК України. У ч. 8 ст. 19 ЦПК України передбачено, що суди розглядають такі справи:

- 1) Про оскарження рішень третейських судів та видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів. Насамперед, варто зазначити, що порядок утворення та діяльності третейських судів в Україні, вимоги щодо третей-

ського розгляду встановлюються не ЦПК України, а спеціальним законодавством – Законом України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. [9].

2) Оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу. Оспорювання арбітражних рішень відбувається за правилами, передбаченими для оскарження рішень третейських судів, але їх скасування можливе з підстав, визначених виключно ст. 460 ЦПК України.

Правова природа комерційного арбітражу схожа із третейським судом, але він має власне нормативне регулювання. Якщо комерційний арбітраж знаходиться на території України, то його формування і компетенція визначаються Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. [7]. Порядок визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу врегульовується гл. 3 р. 9 ЦПК України [27, с. 74].

3) Визнання та надання дозволу на виконання рішень іноземного суду. У зазначеній нормі ст. 19 ЦПК України термін «іноземний суд» уживається в ширшому значенні, ніж може видатися на перший погляд. Іноземний суд – це суд іноземної держави або інші компетентні органи іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ (ст. 463 ЦПК України). Відповідно до ст. 22 ЦПК України у випадках, встановлених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, спір, який відноситься до юрисдикції загального суду, може бути переданий за угодою сторін на вирішення суду іншої держави [5].

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р., судоустрій в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності [8].

Наступними видами цивільної юрисдикції, передбаченими гл. 2 ЦПК України, є інстанційна та територіальна, які не виокремлювались у ЦПК України попередньої редакції. Територіальна юрисдикція визначена ЦПК України як підсудність.

Що стосується інстанційної юрисдикції, то в юридичній літературі та законодавстві України виділяють загальні та спеціальні правила її встановлення. Усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються місцевими загальними судами як судами першої інстанції, крім справ щодо оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів [27, с. 74].

Усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються місцевими загальними судами як судами першої інстанції, судами другої та третьої інстанцій відповідно є апеляційні суди та суд касаційної інстанції. Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи чи обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та, у визначених законом випадках, – на касаційне оскарження судового рішення [27, с. 74].

Спеціальні правила встановлення інстанційної юрисдикції чітко передбачаються процесуальним законодавством. Так, апеляційний суд виступає як суд першої інстанції: 1) щодо оскарження рішень третейських судів, щодо оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів, щодо видачі виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів (розглядаються апеляційними судами як судами першої інстанції за місцем розгляду справи третейським судом (за місцезнаходженням арбітражу); 2) щодо визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу. Зокрема, по-перше, якщо місце арбітражу знаходиться на території України, то справа розглядається апеляційними загальними судами за місцезнаходженням арбітражу; по-друге, якщо місце арбітражу знаходиться поза межами України – апеляційним загальним судом, юрисдикція якого поширюється на місто Київ. Відповідно до ч. 4 ст. 23 ЦПК України справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються Вищим антикорупційним судом [5]. Отже, апеляційною інстанцією для оскарження рішень у цих справах буде Верховний Суд. У свою чергу, згідно із п. 1 ч. 3 ст. 389 ЦПК України, рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення в яких підлягають перегляду в апеляційному порядку Верховним Судом, касаційному оскарженню не підлягають [5]. Крім того, п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України визначає випадки, що підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах та у справах з ціною позову, що не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [5].

Отже, виходячи з норм ЦПК України щодо інстанційної юрисдикції (ст. 23–25 ЦПК України), як стверджує українська дослідниця Р.Ю. Ханік-Посполітак, малозначні справи повинні розглядатися місцевими загальними судами, як судами першої інстанції, оскільки «малозначні справи» не підпадають під категорія справ, які розглядають апеляційні суди, як суди першої інстанції [23, с. 201].

Згідно з ст. 24 ЦПК України, апеляційні суди переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих судів, які знаходяться у межах відповідного апеляційного округу (території, на яку поширюються повноваження відповідного

апеляційного суду). Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції. Справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави в апеляційному порядку переглядаються Апеляційною палатою Вищого антикорупційного суду [5].

Відповідно до ст. 25 ЦПК України, Верховний Суд переглядає у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій [5].

Таким чином, із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. компетенція судів визначається через поняття «юрисдикція». ЦПК України, ГПК України та КАС України виокремлюють такі види юрисдикції: предметна та суб'єктна; інстанційна та територіальна. За допомогою першого виду юрисдикції (предметна та суб'єктна), яка саме врегульована у параграфі 1 глави 2 розділу 1 усіх трьох кодексів, визначається розмежування компетенції між цивільними, господарськими та адміністративними судами.

Висновки. Дослідивши зазначене вище, ми дійшли наступних висновків:

- інстанційна юрисдикція визначає обсяг повноважень суду кожної ланки судової системи України, а територіальна (підсудність) визначає межі повноважень між судами в межах однієї судової ланки по розгляду справ у першій інстанції;
- територіальна юрисдикція визначена в ЦПК України як підсудність;
- складність встановлення юрисдикції суду на даному етапі оновлення судової системи України зумовлюється значними змінами у процесуальному законодавстві;
- процес гармонізації процесуального законодавства сприяв закріпленню єдиного понятійного апарату, що до цього часу використовувався здебільшого на теоретичному рівні;
- на законодавчому рівні компетенція судів України визначається виключно через юрисдикцію, яка у ЦПК України, ГПК України та КАС України поділяється на предметну і суб'єктну, інстанційну, територіальну;
- проаналізовані положення ЦПК України демонструють необхідність подальшого вдосконалення норм щодо цивільної юрисдикції.

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 27.09.2020).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. № 995_004 / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 27.09.2020).
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р. № 1798-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 27.09.2020).
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 27.09.2020).
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 27.09.2020).
6. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 27.09.2020).
7. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 27.09.2020).
9. Про третейські суди : Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15> (дата звернення: 27.09.2020).
10. Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ : Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України від 01 березня 2013 р. № 3 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13> (дата звернення: 27.09.2020).
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 березня 2018 р. у справі № 536/233/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73565908> (дата звернення: 27.09.2020).
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 травня 2018 р. у справі № 127/16433/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74505957> (дата звернення: 27.09.2020).
13. Рішення Європейського суду з прав людини від 20 липня 2006 р. у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_115 (дата звернення: 27.09.2020).
14. Рішення Конституційного Суду України від 9 вересня 2010 р. № 19-рп/2010. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-10> (дата звернення: 27.09.2020).
15. Антоноук О. *Юрисдикційний елемент права на доступ до суду у справах щодо захисту права власності. Право України*. 2018. № 7. С. 177–197.
16. Багатомовний юридичний словник-довідник / І.О. Голубовська, В.М. Шовковий, О.М. Лефтерова та ін. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.
17. Бессараб Н.М. Поняття цивільної юрисдикції. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнарод. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу*. 2014. Т. 1. С. 422–424.
18. Вікторчук М. Розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів в Україні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 50–52.
19. Демченко С. Зміст правовідносин та предмет спору як головні критерії розмежування судових юрисдикцій. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. № 2. С. 23–27.
20. Єфімов О. Правові засади цивільної юрисдикції. *Юридична Україна*. 2015. № 4–5. С. 105–108.
21. Основи римського приватного права: підручник / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, М.В. Домашенко та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та Л.М. Баранової. Харків, 2008. 224 с.
22. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. 615 с.
23. Ханик-Посполітак Р.Ю. Юрисдикція малозначних справ у цивільному судочинстві. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції*. 2018. С. 199–202.
24. Цивільний процес України : підручник / за заг. ред. М.М. Ясинки. Київ : Алерта, 2014. 744 с.
25. Цивільний процес України : підручник / за ред. В.О. Кучера. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
26. Циркуленко О.В. Особливості розгляду цивільних справ у порядку спрощеного позовного провадження : *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «ПРАВО»*. 2018. № 28. С. 77–84.
27. Яновицька А.В. Юрисдикція суду за Цивільним процесуальним та Господарським процесуальним кодексами України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 71–74.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (accessed: 27 September 2020).
2. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04 lystopada 1950 r. № 995_004 / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (accessed: 27 September 2020).
3. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 06 lystopada 1991 r. № 1798-KhII / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (accessed: 27 September 2020).
4. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 06 lypnia 2005 r. № 2747-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (accessed: 27 September 2020).
5. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. № 1618-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (accessed: 27 September 2020).
6. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv: Zakon Ukrainy vid 03 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (accessed: 27 September 2020).
7. Pro mizhnarodnyi komertsiiyi arbitrazh: Zakon Ukrainy vid 24 liutoho 1994 r. № 4002-XII / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (accessed: 27.09.2020).
8. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02 chervnia 2016 r. № 1402-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (accessed: 27 September 2020).
9. Pro treteiski sudy: Zakon Ukrainy vid 11 travnia 2004 r. № 1701-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15> (accessed: 27 September 2020).
10. Pro deaki pytannia yurysdyktsii zahalnykh sudiv ta vyznachennia pidsudnosti tsyvilnykh sprav: Postanovy Plenumu Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy vid 01 bereznia 2013 r. № 3 / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13> (accessed: 27 September 2020).
11. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 21 bereznia 2018 r. u spravi № 536/233/16-ts. Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73565908> (accessed: 27 September 2020).
12. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 30 travnia 2018 r. u spravi № 127/16433/17. Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74505957> (accessed: 27 September 2020).
13. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 20 lypnia 2006 r. u spravi «Sokurenko i Stryhun proty Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_115 (accessed: 27 September 2020).
14. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 9 veresnia 2010 r. № 19-rp/2010 / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-10> (accessed: 27 September 2020).

15. Antoniuk, O. (2018). Yurysdyktsiyni element pravanadostup do sudu u spravakh shchodo zakhystu prava vlasnosti [Jurisdictional element of the right of access to court in cases concerning the protection of property rights]. *Pravo Ukrainy*, vol. 7, pp. 177–197.
16. Holubovska, I.O., Shovkovyi, V.M., Lefterova, O.M. ta in. (2012). Bahatomovnyi yurydychnyi slovnyk-dovidnyk. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichniy tsentr «Kyivskiy universytet», 543 p.
17. Bessarab, N.M. (2014). Poniattia tsyvilnoi yurysdyktsii [The concept of civil jurisdiction]. *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: materialy Mizhnar. nauk. konf. prof.-vykl. ta aspirant. skladu*. T. 1, pp. 422–424.
18. Viktorchuk, M. (2016). Rozmezhuvannia yurysdyktsii administratyvnykh i hospodarskykh sudiv v Ukraini [Demarcation of jurisdiction of administrative and commercial courts in Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, vol. 3, pp. 50–52.
19. Demchenko, S. (2010). Zmist pravovidnosyn ta predmet sporu yak holovni kryterii rozmezhuvannia sudovykh yurysdyktsii [The content of legal relations and the subject matter of the dispute as the main criteria for delimitation of judicial jurisdictions]. *Visnyk Vyshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy*, vol. 2, pp. 23–27.
20. Yefimov, O. (2015). Pravovi zasady tsyvilnoi yurysdyktsii. [Legal bases of civil jurisdiction]. *Yurydychna Ukraina*, vol. 4–5, pp. 105–108.
21. Borysova, V.I., Baranova, L.M., Domashenko, M.V. ta in. (2008). Osnovy rymського pryvatnoho prava: pidruchnyk / za zah. red. V.I. Borysovoi ta L.M. Baranovoi [Fundamentals of Roman private law: a textbook]. Kharkiv, 224 p.
22. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tt. (1970–1980) / AN URSS. Instytut movoznavstva; za red. I.K. Bilodida. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Kyiv: Naukova dumka, 615 p.
23. Khanyk-Pospolitak, R.Y. (2018). Yurysdyktsiia maloznachnykh sprav u tsyvilnomu sudochynstvi [Jurisdiction of minor cases in civil proceedings]. *Maloznachni spory: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid vyrishennia: zbirnyk naukovykh prats uchasnykiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, pp. 199–202.
24. Tsyvilnyi protses Ukrainy: pidruchnyk (2014) / za zah. red. M.M. Yasynky [Civil process of Ukraine: textbook]. Kyiv: Alerta, 744 p.
25. Tsyvilnyi protses Ukrainy: pidruchnyk (2016) / za red. V.O. Kuchera [Civil process of Ukraine: textbook]. Lviv: LvDUVS, 768 p.
26. Tsyrkulenko, O.V. (2018). Osoblyvosti rozghliadu tsyvilnykh sprav u poriadku sproshchenoho pozovnoho provadzhennia [Features of consideration of civil cases in the order of simplified claim proceedings]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody «PRAVO»*, vol. 28, pp. 77–84.
27. Yanovytska, A.V. (2019). Yurysdyktsiia sudu za Tsyvilnym protsesualnym ta Hospodarskym protsesualnym kodeksamy Ukrainy [Jurisdiction of the court under the Civil Procedure and Commercial Procedural Codes of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 4, pp. 71–74.